अङ्क-योजना (Marking Scheme)
आदर्श-प्रश्न-पत्रम् -2017
संस्कृतम् {केन्द्रिकम्}
XII (Sanskrit Core)

कृपया ध्यान दीजिए –

1. कुछ प्रश्नों के उत्तर विकल्पात्मक भी हो सकते हैं । इस अङ्कयोजना में दिए गए उत्तर निदर्शनात्मक हैं । इनके अतिरिक्त भी सन्दर्भानुसार सही उत्तर हो सकते हैं, अतः अङ्क दिए जाएँ ।
2. अनुच्छेद अथवा श्लोकों पर आधारित प्रश्न अवबोधनात्मक हैं । विद्यार्थी अनुच्छेद में दिए गए शब्दों के स्थान पर पर्यायवाची शब्दों का प्रयोग कर सकते हैं, इसके लिए भी अङ्क दिए जाए । विद्यार्थी उत्तर देते समय उपयुक्त विभक्ति अथवा वचन का प्रयोग नहीं करते तो अंशतः अङ्क काटे जाएँ सम्पूर्ण नहीं ।
3. त्रुटिपूर्ण वर्तनी अथवा व्याकरणात्मक प्रयोगों के लिए अनुपाततः अङ्क काटे जाएँ न कि पूरे अङ्क ।
4. आंशिक दृष्टि से सही उत्तरों के लिए भी अंशतः अङ्क अवश्य दिए जाएँ ।
5. खण्ड –'ग' में (अनुप्रयुक्त व्याकरण) के अन्तर्गत प्रश्न सं० 5 में कर्तृ-क्रिया अन्विति व विशेषण–विशेष्य में विकल्प समझा जाए । बच्चों ने जो भाग भी किया हो अङ्क दिया जाएँ । वाक्य संरचना प्रमुख है न कि वाक्य का सौन्दर्य तत्त्व । आंशिक वाक्य-शुद्धता के लिए भी अङ्क दिए जाएँ ।

सङ्केतात्मक उत्तर व अङ्क विभाजन
खण्ड : क (SECTION A)
अपठितांश - अवबोधनम्
UNSEEN READING COMPREHENSION

1.

अ एकपदेन उत्तरत **(प्रत्येक भाग के लिए ½ अङ्क)** ½×4=2

(i) स्वकार्यस्थलम्

(ii) अतिथिवत् / श्रद्धया

(iii) सावधानता

(iv) शीघ्रताम्

ब पूर्णवाक्येन लिखत **(प्रत्येक भाग के लिए 1 अङ्क)** 1×2=2

(i) लोकयानेषु चालकाः परिचालकाश्च 'अतिथिदेवो भव' इति भारतीयपरम्परां सुष्ठुतया परिपालयन्ति ।

(ii) अधिकाधिकानि चिटिकापत्राणि तु विक्रीतानि स्युः एव इत्येतत् चालकानां मनस्सु वर्तते ।

स यथानिर्देशम् उत्तरत **(प्रत्येक भाग के लिए 1 अङ्क)** 1×4=4

(i) यातनाप्रदम्

(ii) यात्रिणः

(iii) एतावतीम्

(iv) अवतरणसमये

द वञ्चकाः चालकाः / लोकयान-यात्रा / वञ्चकाः परिचालकाः (अन्य शीर्षक भी सही हो सकते हैं।) 2

खण्ड : ख (SECTION B)

संस्कृतेन रचनात्मककार्यम्

SANSKRIT WRITING SKILLS 15 Marks

2. पत्रलेखनम् **(प्रत्येक भाग के लिए ½ अङ्क)** 5

(1)चेन्नैतः	(2)पितृमहाभागाः !	(3) निवेदयामि
(4) उत्तरपत्राणि	(5) ग्रीष्मावकाशे	(6) शैक्षिकयात्रायाः
(7) पञ्चसहस्रम्	(8)जनन्यै	(9)प्रियपुत्रः
(10)नवदेहली		

3. कथा-पूर्तिः **(प्रत्येक भाग के लिए ½ अङ्क)** ½×10=5

(1)जम्बूकः	(2)अटव्याम्	(3)अनेकानि	(4) गन्धः
(5) द्राक्षाफलैः	(6)लब्धुम्	(7) उदपतत्	(8)अदूषयत्
(9)आम्लानि	(10)दूरम्		

4. अनुच्छेदलेखनम् **(प्रत्येक भाग के लिए 1 अङ्क)** 5

बच्चों से सरल वाक्य रचना अपेक्षित है । इस प्रश्न का प्रमुख उद्देश्य वाक्य रचना है । वाक्य लघु अथवा दीर्घ हो यह महत्त्वपूर्ण नहीं है । व्याकरणिक दृष्टि से शुद्ध होने पर पूर्ण अङ्क दिए जाएँ । मञ्जूषा में दिए शब्द सहायतार्थ हैं, बच्चे शब्द चुने अथवा नहीं – आवश्यक नहीं । वे स्वयं के शब्दों का प्रयोग कर वाक्य निर्माण कर सकते हैं ।बच्चे स्वयं भी मञ्जूषा में दिए गए शब्दों की विभक्तियाँ आदि बदल सकते हैं , अतः अङ्क दिए जाएँ । त्रुटियों के अङ्क अंशतः काटे जाएँ । पूर्णतया शुद्ध होने पर ही 5अङ्क दिए जाएँ । प्रत्येक वाक्य के लिए 1 अङ्क है ।

खण्ड : ग (SECTION - C)

अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

APPLIED GRAMMAR 30 Marks (30 अङ्काः)

5. सन्धिच्छेदः **(प्रत्येक भाग के लिए 1 अङ्क)** 1×6=6

(i) भवतु + अधुना	(ii) तव + औदार्यम्	(iii) एतत् + ज्ञात्वा
(iv) वाक् + देवी	(v) पुनः + अत्र	(vi) बालाः + अत्र

6. समस्तपदानां विग्रहाः **(प्रत्येक भाग के लिए 1 अङ्क)** 1×6=6

(i) गवे हितम्	(ii) पाणी च पादौ च	(iii) मक्षिकाणाम् अभावः
(iv) सप्तानाम् अह्नां समाहारः	(v) विशाले अक्षिणी यस्य सः	(vi) प्रियं वदति इति

7. प्रकृति– प्रत्यय **(प्रत्येक भाग के लिए 1 अङ्क)** 1×8=8

(i) शृण्वत्यः	(ii) अधिकारिणी	(iii) स्नातः
(iv) मूर्खताम्	(v) निशम्य	(vi) प्रगतिम्
(vii) आरोढुम्	(viii) सोढव्यानि	

8. **कर्तृक्रिया - अन्वितिः** **(प्रत्येक भाग के लिए 1 अङ्क)** 1×5=5

(i) स्निह्यति (ii) अगृह्णन् (iii) जानीयात्

(iv) प्रेषिताः (v) तनुमः

अथवा / OR

विशेष्य - विशेषण

(i) स्वच्छम् (ii) भगवतो (iii) प्रासादाधिकृताः

(iv) धवलाः (v) शोभनानाम्

9. उपपदविभक्तिः **(प्रत्येक भाग के लिए 1 अङ्क)** 1×5=5

(i) सूर्यम् (ii) मया (iii) सन्तापेन

(iv) सभाभ्यः / सभायै (v) भूमेः / भूम्याः

10. **क. गद्यम्** **(5)**

अ. एकपदेन उत्तरत ।

i. भारतीयवैज्ञानिकानाम् ½

ii. प्रतिध्वन्यात्मका: ½

ब. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।

दिल्लीस्थ – लौहस्तम्भ: विकृतिं विना तथैव तिष्ठति । 1

स. निर्देशानुसारम् उत्तरत ।

i. 'कम्पमाना:' ½

ii. देवालये ½

iii.प्रियबान्धवा: 1

iv. वर्णयन्ति 1

ख. पद्यम् **(5)**

अ. एकपदेन उत्तरत

i. पुरुषस्य ½

ii. चतुर्भि: ½

ब. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।

निघर्षण – छेदन – ताप – ताडनै: चतुर्भि: प्रकारकैः कनकं परीक्ष्यते । 1

स. निर्देशानुसारम् उत्तरत

i. कनकम् ½

ii. त्यागेन ½

iii. चतुर्भी: 1

iv. परीक्ष्यते 1

ग. नाट्यांश **(5)**

अ. एकपदेन उत्तरत ।

i. कौमुदीमहोत्सवस्य ½

ii. राजा / चन्द्रगुप्त ½

ब. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।

राजा सक्रोधम् वदति यत् आर्येण एव सर्वत्र निरुद्धचेष्टस्य मे बन्धनम् इव राज्यं, न राज्यम् इव । 1

स. निर्देशानुसारम्उत्तरत ।

i. `मलयकेतु' ½

ii. 'राज्ञाम्' ½

iii. 'चाणक्य' 1

iv. `काल:/व्यायामकाल: 1

11. यथानिर्देशं प्रश्नद्वयम् उत्तरत (4)

i. 'सूर्य: एवप्रकृते: आधार:' अयं पाठ: **'शिवराजविजय' इति** ग्रन्थात् उद्धृत: **'अम्बिकादत्तव्यासमहोदयेन'** च लिखित: । 2

iii. 'दानं श्रेयस्करम्' इति प्रत्ययादेवममार्था: क्षीणा: जाता: ।....... इयं पंक्ति: **चारुदत्तेन विदूषकं प्रति कथिता ।** 2

12. अधोलिखित-पद्यांशस्य भावार्थम् उचितविकल्पेभ्य: चित्वा लिखत । **(4)**

अ. उत्तिष्ठत, जाग्रत, प्राप्य वरान्निबोधत ।

यूयं ज्ञानं प्राप्तुं तत्परा: उद्यता: भवत ।

आ. सत्यमेव जयति नानृतम् ।

सर्वदा सत्यस्य जय: भवति, असत्यस्य न ।

अथवा

अधोलिखितस्य पद्यस्य प्रदत्तं भावार्थं मञ्जूषाप्रदत्तपदै: पूरयित्वा पुन: लिखत ।

यस्तु सर्वाणि भूतान्यात्मन्येवानुपश्यति, सर्वभूतेषु चात्मानं ततो न विजुगुप्सते ॥

भावार्थ :

य:....**<u>मनुष्य:...</u>**सर्वान्प्राणवत: जनान्स्वकीये ... **<u>हृदये</u>**.....पश्यति, सर्वान् ......**<u>आत्मवत्</u>** .....पश्यति, सर्वेजना: मत्सदृशा: एव, सर्वेषु स एवआत्माविराजते य: मयिइतियदाज्ञानंभवति, तत्पश्चात् स: केनापिसह ... **<u>घृणां</u>**.....कर्तुं न शक्नोति, सर्वेषांरक्षणेपरोपकरणे च उद्यत: भवति ।

मञ्जूषा

आत्मवत् , मनुष्य:, घृणां, हृदये

-

13. **अधोलिखितश्लोकद्वयस्य प्रदत्तान्वये मञ्जूषात: उचितपदै: रिक्तस्थानपूर्तिं कृत्वा अन्वयं पुन: लिखत ।**

निम्नलिखित दो श्लोकों के लिए दिए गए अन्वयों में मञ्जूषा के पदों से रिक्तस्थानों की पूर्ति कर अन्वय को पुन: लिखिए ।

The prose order renderings of the following two verses have been given below : ½ *8=4

Fill in the blanks from the words given in the box and rewrite the same

I. **अशक्तैर्बलिनः शत्रोः कर्तव्यं प्रपलाययनम् ।**
आश्रितव्योऽथवादुर्गः नान्या तेषां गतिर्भवेत् ॥

अन्वयः -अशक्तैः ... **बलिनः** ..... शत्रोः पलायनं ... **कर्तव्यम्**....अथवा दुर्गः ...**आश्रितव्य**...। तेषाम् ... **अन्या**....गतिः न भवेत् ।

II. **विद्यमाना गतिः येषामन्यत्रापि सुखावहा ।**
ते न पश्यन्ति विद्वांसो देहभङ्गंकुलक्षयम् ॥

अन्वयः -येषां ...... **अन्यत्र**...अपि विद्यमाना ...... **सुखावहा**......गतिः,ते विद्वांसः ...... **देहभङ्गं** ....कुलक्षयं न .... **पश्यन्ति**........ ।

मञ्जूषा -

अन्यत्र, कर्तव्यम् , सुखावहा, बलिन , देहभङ्गं, अन्या, आश्रितव्यः, पश्यन्ति

14. **अधोलिखितानां 'अ' स्तम्भस्य विशेषणानां 'आ' स्तम्भस्य विशेष्यैः सह सार्थकमेलनं कुरुत ।** (4)

(अ)	(आ)
क. दृढः	iii. सङ्कल्पः
ख. रोचकम्	iv. यात्रावृत्तम्
ग. विशालकाया	ii. मूर्ति
घ. नीलवर्णा	i. भूमि

15. **कोष्ठकात् शुद्धम् उत्तरं चित्वा लिखत ।**

i. पूर्वस्याम्
ii. द्वादशभागेषु
iii. सूर्यः
iv. जडचेतनानाम्

खण्ड : घ (SECTION - D)
भाग 2 (PART II)
सामान्यः संस्कृतसाहित्यपरिचयः

सामान्य संस्कृत साहित्य का परिचय

General introduction to Sanskrit Literature

16. कवि**परिचयः** (5)

विषयवस्तु 3 अङ्काः **वर्तनी/व्याकर्णात्मकशुद्धिः** 2 अङ्काः

अथवा

अधोलिखितेषु मञ्जूषापदसहायतया रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत । ½ * 10=5

1. ... **कथा**... आख्यायिका च गद्यकाव्यस्य प्रमुखं भेदद्वयम् ।
2. पंचसन्धिसमन्वितं ......**नाटकं**... भवति ।
3. प्रकरणम्...**रूपकस्य** ... एकः भेदः अस्ति ।
4. महाभारते ......**अष्टादश (18)....**पर्वाणिसन्ति ।
5. गद्यपद्यमयीरचना ......**चम्पू......** इति कथ्यते ।
6. सर्वप्रथमः त्वक्प्रत्यारोपकः ......**सुश्रुतः.......**अस्ति ।
7. ईशोपनिषद् ...**शुक्लयजुर्वेदस्य** .... चत्वारिंशत्तमः अध्यायः अस्ति ।
8. मुद्राराक्षसे ... **विदूषकस्य**... अभावः वर्तते ।
9. बुद्धचरितस्यरचयिता ... **अश्वघोष**... अस्ति ।
10. पद्यकाव्यस्यभेदद्वयम्अस्तिमहाकाव्यं ... **खण्डकाव्यम्.....** च ।

17. संस्कृतनाटकस्यमुख्यपञ्चविशेषतानांउल्लेखंकुरूत । 5

विषयवस्तु 3 अङ्काः **वर्तनी/व्याकर्णात्मकशुद्धिः** 2 अङ्काः